

HERNÁDI András

„VEZETÉSTUDOMÁNY” AZ AMERIKAI FOGYASZTÓVÉDELEMBEN

A szerző cikkében a fogyasztóvédelem kimagasló amerikai személyiségének, Ralph Nadernek munkásságán keresztül mutatja be a politika és a fogyasztóvédelem kapcsolatát.

Mint minden szakterületnek, a fogyasztóvédelemnek is megvannak a sajátos (*jelen írásban dőlt betűkkel szedett*) vezetéstudományi és gyakorlati tapasztalatai, amelyek ismerete Magyarországon sem nélkülözhető. Különös hangsúlyt kaphatnak azon – a világ legnagyobb piacgazdaságában, az USA-ban megfigyelhető – tapasztalatok, amelyek az amerikai fogyasztóvédelem egy immáron „ikonná” emelt személyiségéhez, Ralph Nader nevéhez kötődnek.¹ Úgy tűnik ugyanis, hogy a társadalom egészére kiterjedő, tehát a legszélesebb körű érdekvédelmi tevékenységnek hazánkban is csak azok válhatnak ismert és ezért befolyásos képviselőivé, akik a *média* (jelesül a televízió) *segítségével* fel tudják hívni magukra, illetve az általuk képviselt ügyekre a fogyasztók (a nézők) figyelmét. Így volt ez a TV korábbi jogi vonatkozású műsoraiban (gondoljunk csak Eröss Pál, Strasser Tibor vagy Szentmiklósi Péter népszerűvé válására), de az MTV Juszt László vezette, nemrégiben elindított, „A tévé ügyvédje” c. sorozata is mintha ezt példázná. Naderhez hasonlóan Juszt sem próbál egyfajta egyszemélyes igazságosztóként fellépni műsorában, hanem egy kis csapatra támaszkodva tárja elénk hétről-hétre – a nyári hónapokban, ki tudja miért, szünetet tartva – a bennünket, fogyasztókat érő visszaosságokat.

Ma már a hetvenedik évében járó Nader sem magányos farkasként vetette magát a „mozgalomba”, hiszen hamar felismerte a *csapatmunka* szükségességét és előnyeit.² Segítőit – többségében fiatal *joghallgatókat* – mind nagyobb tisztelet övezte, mert ha rá hivatkozva kértek információt egy-egy cégnél vagy politikusnál,

így kevesen mertek elutasítónan viselkedni velük szemben. Ezek a fiatalok csak annyiban voltak radikálisok, hogy keményen dolgoztak, *a rendszer jobbítása, megreformálása, nem pedig annak szétfűzése érdekében*. Nader mindvégig támaszkodott a tudatosan és gondosan kialakított sajtókapcsolataira is: a legváratlanabb pillanatokban és helyeken tartott sajtókonferenciákat, de egyedül is gyakran állt az újságírók rendelkezésére. Sokszor adott *hétvégi interjúkat*, mert tudta, ilyenkor hírhíányban szenvednek. Egyik erőssége az volt, hogy *kiválóan megjegyezhető szófordulatokat kreált és használt*, amelyeket örömmel vettek át a sajtó emberei.

Munkatársaival szemben felállított elvárásaiban, de a támadásai tüzeiben állókkal szemben is azt az elvet vallotta, hogy munkájuk napi 24 órában végzett *szolgálat*, ezért gyakran előfordult, hogy az éjszaka kellős közepén kereste őket telefonon, miközben ő is *bármikor a rendelkezésükre állt*. *Empatikus képessége* sokszor vált hasznára, és annyira bele tudott helyezkedni beszélgetőpartnerei szerepébe, hogy később még gesztusaikat is vissza tudta idézni, akár az utánzás szintjén is. A *személyes levelezést mindig fontos eszköznek tartotta*. Munkája során azt tapasztalta, hogy a *legmegbízhatóbb információkat egyetemi professzoroktól, kutatóktól, illetve vállalati középvezetőktől* szerezhetette. Ezeket „közérdekű bejelentőknek” tartotta. Tevékenységük megkönnyítésére a 70-es évek elején egy *Szakmai Felelősségi Hírügynökséget* (Clearinghouse for Professional Responsibility) létesített, ami *nem volt más, mint egy postafiókcním*, amelyet sokan csak mint „gyóntatódobozt” aposztrófáltak.

Nader egész életútját a puritanizmus és a céljai elérésében mutatott *kérlelhetetlenség* jellemezte. Mint mondta, mindig *úgy dolgozott, mintha ötventáblás sakk-szimultánt játszott volna*. Már kisgyermekkorában feltűnt, hogy szinte *nyelte az információkat*, és különös *tisztelet érzett mások magánszférája iránt*, miközben valamiféle veleszületett *ellenszenvvel viseltetett a szimbólumokká tett tárgyakkal szemben*. Egy alkalommal például, amikor Ralph még csak négyéves volt, nem akarta megcsókolni a Libanonba hazalátogató családjukat felkereső őrsek gyűrűjét, mondván, hogy ő már amerikai. Az általános iskolai tananyagot kevesellte. *Mindig többet és többet akart tudni*. Miközben társai az összedással-kivonással bajlódtak, Ralph a tanító nénitől olyan könyvet kért, amelyből megtanulhatja a szorzást és az osztást is.

Édesapja „közéleti” tevékenysége révén szinte *magába szívta az állampolgári ismereteket*. Nader papa egy kisvendéglőt üzemeltetett a New England állambeli Winstedben, ahol mindennaposak voltak a helyi ügyekről folytatott beszélgetések, viták, de apja a nyolcéves Ralphot már a megyei bíróság nyilvános üléseire is elvitte, hadd figyelje a jogászok érvelését. Ekkor született meg benne az elhatározás, hogy ha felnő, ő is ügyvéd lesz, a hátrányos helyzetben lévőket fogja képviselni a *demokrácia szent szabályainak tiszteletben tartásával*. Nagy hatással volt rá, hogy egyszer tanúja volt, amint édesapja vita közben annyira sarokba szorította egyik törzsvendégét, hogy az mérgeben felkiáltott, „Gyűlöllek!” mire az idősebb Nader csak annyit válaszolt: „Nem is tudod, milyen rossz neked, mert én viszont kedvellek!” Eközben édesanyjától a személyes értékeket, a *kitartást, az önerőre támaszkodást, rugalmasságot, önkritikát*, a mindennapok beosztó, értelmes életvezetési gyakorlatát tanulhatta el. Vacsora közben Naderéknél szinte *minden téma területekre került*. A gyerekek egyaránt fültanúi és résztvevői lettek az európai gyarmatosításról, az egyházszervezésekről, az adózásról, a társadalmi igazságosságról, a roosevelti New Deal-ről folytatott beszélgetéseknek. Édesapja gyakran szóba hozta a *nagyvállalatok munkásellenességét és határtalan hanyagságát*. Ralph egyszer fel is idézte, hogy apja „mindig egy saját üzletet szeretett volna. Gyakran mesélt nekünk a nagy cégek trükkjeiről, például arról, hogy a nagy zöldségüzletekben az előrecsomagolt háromkilós krumpliszakszákok rendre egy-két dekával kevesebbet nyomtak”. Az öreg Nader *következetessége* olyan szintet ért el, hogy bár Ralph vizsgálata eredményei alapján biztos számíthatott volna ösztöndíjra a Princeton Egyetemen, ő ragaszkodott hozzá, hogy fiáért a teljes tandíjat megfizesse. Úgy

tartotta, *csak akkor vegyen valaki igénybe pénzügyi segítséget, ha tényleg rászorul*.

Naderék persze nem voltak annyira jómódúak, hogy Ralph megengedhette volna magának, hogy sok gazdag társához hasonlóan csupán átevicckéljen a vizsgákon. *Keményen dolgozott*, záróráig a könyvtári asztalok egyikénél ült. Közben *mit sem törődött az itt szokásos külsőségekkel*, egyszerűen, de nem feltűnően öltözködött. Távol-keleti majd közel-keleti tanulmányai mellett *közgazdaságtant tanult*. (Több mint kétszáz oldalas disszertációját Libanon gazdasági fejlődésének egyes kérdéseiről írta.) Kedvenc princetoni tanára az a Harper Hubert Wilson volt, aki a politikatudományon belül az *állampolgári jogoknak a kormányzattal, a nagyvállalatokkal szembeni védelmére* specializálódott. Így jutott el Nader az ötvenes évekre az akkor még néven nem nevezett *fogyasztóvédelem* területéhez. Egyszer, még diákként, miután hiába irogatott leveleket az ügyben az egyetemi lapnak, bevitt egy, a környékbéli DDT-s gyomirtás nyomán elpusztult madarat a szerkesztőségbe. Döbbenetére a dolog a szerkesztőt hidegen hagyta, mondván, ha bármi gond lenne, az egyetem kiváló vegyészeti nyilván jeleztek volna... *Az emberi esendőség és a gépkocsigyártók felelősségének összefüggése* akkor hatolt el borotvaélesen a tudatáig, amikor egy alkalommal csupán saját reflexeinek köszönhetően sikerült még időben lefékeznie az autóját, és ezzel megmentenie egy gyalogos életét. A szóban forgó járókelő történetesen a Princetonban kutatómunkát végző Albert Einstein volt...

Tehát talán nem is a véletlen hozta úgy, hogy Nader első, nagy feltűnést keltő fogyasztóvédelmi akciója az USA legnagyobb vállalatával, a General Motors-szal szemben zajlott. A „Semmilyen sebességnél sem biztonságos” (Unsafe at Any Speed) című, 1965-ben megjelent könyvében az amerikai gépkocsiipar felelősségét vetette fel az autóbalesetekkel kapcsolatban. Végül *ki is kényszerítette a gyártásbiztonsági előírások megszigorítását*. A GM a könyv megjelenése előtt magándeaktívekkel figyeltette Nader minden lépését, hogy megpróbáljon valamilyen „fogást” keresni rajta. Nem jártak sikerrel, viszont Nader alaposan *megszellőztette a dolgot a sajtóban*, majd – magánügyeibe történő beavatkozás címén – beperelte a céget. *A per győzteseként kapott 270 ezer dollárt teljes egészében a fogyasztóvédelem céljaira fordította...*³ Már csak azért is, mert nem érte be ezzel az egyetlen, átütő erejű sikerrel. Mint egyszer kijelentette, azért örizte meg *töretlen érdeklődését*, hogy ha bármilyen felháborító ügynek a nyomára jutott, *mindig úgy tekintett a dologra, mintha még csak 19 éves volna*.

És az ügyek egymást követték. 1967-ben például a *húsáruk ellenőrzésének szabványait* vette célba. A New Republic c. lapban „Még mindig a dzsungelben élünk?” és „Óvakodj a hamburgertől!” címmel megjelent cikkeiben arra hívta fel a figyelmet, hogy az amerikaiak összes húsfogyasztásának negyedrésze az országos szervek ellenőrzésének hatáskörén kívül esik, és egyes államok gátlástalan húsfeldolgozói olcsón jutnak hozzá elhullott, haldokló, beteg és fogyatékos állatokhoz, amelyek húsát aztán a feldolgozás során az egyébként betiltott szulfít hozzáadásával egészségesen rózsaszínű késztermékekbe varázsolják. A *kutatómunkában persze megvoltak a segítőtársai*, de a napvilágra került tényeket Nader mintegy *hangosbeszélőként kürtölte szét*. Közben arra a korábban megszerzett bölcsességre is támaszkodott, hogy a befolyásos *kongresszusi képviselők túl elfoglaltak* ahhoz, hogy ilyen konkrét ügyekben fel lehessen keresni őket, *de a körülöttük dolgozó – többnyire fiatal és ambiciózus – asszisztensek szívesen ugranak az effajta hírekre*. Ha pedig a sajtó számára zártkörű bizottsági meghallgatásokra kapott idézést, az ott elmondani kívánt jelentésének egy-egy fontos részét *írásban előre kiosztotta a sajtó munkatársainak*. Munkamódszere lényegét így összegezte: *„Mindig megpróbálom eldönteni, mi lenne a legjobb formája a közlendőmnek. Beszéd? Újságcikk? Beszélgetés egy kongresszusi képviselővel? Levél az egyik nagyvállalat vezetőjének? Nincs ugyanis általános szabály.”* Egy barátja és munkatársa szerint Nadert hihetetlenül *széles körű érdeklődés és egészen különleges látásmód* jellemezte. Amivel mások egyszerűen megbékéltek, abban Nader *mindig meglátta az igazságtalanságot, a méltánytalanságot*. A Hús-nagykereskedelmi Törvény elfogadtatása után röviddel, még ugyanabban az évben további három (a Földgázvezetékek Biztonságát, a Baromfitermékek Nagykereskedelmét és a Röntgensugárzással Szembeni Védelmet szabályozó) törvény előkészítésében játszott szerepet. Nem véletlen hát, hogy 1968 januárjában a *Newsweek* egyik számának címlapjára került.

Magyar szemmel különösen meglepőnek tűnhet, hogy Nader és csapata 1968 nyarán az amerikai *fogyasztók érdekeit tulajdonképpen hivatalból védeni rendelt legmagasabb fórum*, a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (Federal Trade Commission – FTC) háza táján kezdett *vizsgálódásba*. Akkoriban az FTC-ről már széles körben úgy vélekedtek, hogy kesztyűs kézzel bánik a nagyvállalatokkal. Nader egyszerűen csak azt mondogatta: *„A juhok felfogadták a farkast.”* A vizsgálat kiderítette, hogy az FTC 125 fogyasztói panaszából mindössze egyetlen egyet orvosolt, és az

ügyek kivizsgálása során egy-egy esettel átlagosan négy éven át bajlódott. Naderék egy 185 oldalas *jelentésben foglalták össze megállapításaikat*, amelyben az FTC-t mint *„a bürokrácia önparódiáját, az uram-bátyámkodás melegágyát”* jellemezték, amelyet *„a karvalyotke ügynökei manipulálnak, s mint ilyen áthatolhatatlan az állami vagy a civil ellenőrzés számára”*. Ennek hatására az akkoriban megválasztott Nixon elnök 1969-ben felkérte az Amerikai Ügyvédek Szövetségét (American Bar Association) egy független vizsgálat lefolytatására, amely meglepően hasonló következtetésekkel zárult, ha *nyelvezetében mérsékelt* maradt is. Szerintük az FTC *„sok esetben sikertelen”* volt, *„jelentéktelen ügyeket vizsgált”*, munkatársait *„hozzá nem értés”* jellemezte. Ezután került az FTC élére a későbbi hadügyminiszter, Caspar Weinberger, aki *alapos átszervezéssel új életet lehel az intézménybe*, amit a későbbiekben fontos fogyasztóvédelmi intézkedések követtek.

Nadert tehát az *foglalkoztatta, mekkora hatalmat képviselnek a nagyvállalatok*, különösen a tekintetben, ahogy a megrendszabályozásukra életre hívott intézmények munkáját aláásták. (Ennek legfrissebb fejleményeire írásom végén még visszatérek.) A *fogyasztók és termelők viszonyával kapcsolatban* azokra a kérdésekre kereste a választ, hogy hogyan védhető meg az előbbieket szabadságjogai, hogyan orvosolható a jogsértések, és hogyan állítható helyre a két fél között az egyensúly. Megfogalmazása szerint *„nem kevesebbre törekedett, mint az ipari forradalom minőségi reformjára”*.

Az FTC-vel kapcsolatos vizsgálat sikere arra ösztönözte Nadert, hogy még nagyobb számban alkalmazzon – eleinte csak nyári munkára, zsebpénzszerű ösztöndíjakkal, később teljes állásban – fiatalokat. E törekvésehez az intézményi háttérrel *különböző központok, kutatócsoportok és más szervezetek létrehozásával* teremtette meg, míg az anyagiakat *alapítványoktól szerzett adományokból* fedezte. További forrásként támaszkodott *saját könyv- és előadás-honoráriumaira*. Így hozta létre a Felelősjogi Tanulmányok Központját ((Center for Study of Responsive Law), a 26 államban működő Közérdekű Kutatócsoportok (Public Interest Research Groups – PIRG) hálózatát és az azt átfogó US PIRG-et. A Közpolgár (Public Citizen) elnevezésű, ugyancsak non-profit szervezet megalakítása révén tette lehetővé, hogy *közadakozásból is kiegészítő forrásokhoz juttathassa a fogyasztóvédelmet*. A létrejöttét követő első évben a Közpolgáron keresztül mintegy 62 ezer adakozótól 1,1 millió dollár gyűlt össze, amelyet mindjárt *újabb csoportok* (az Egészség

Kutató, a Peres Ügyek, a Vállalatok Elszámoltathatóságát Kutató, az Adóreformot Kutató és a Nyugállományú Szakemberek Akciócsoportja) és központok (a Gépkocsibiztonsági, a Felelősségteljes Tervezés és a Nőpolitikai Tanulmányok Központ) megalapítására fordított. A későbbiekben még *további fogyasztóvédelmi szervezetek* megalakulása is Nadernek volt köszönhető. Ezek közé tartozott például a nukleáris energia alkalmazásának ellenőrzését szorgalmazó Kritikus Tömeg Energiaprojekt, a lobbizási célokból megalakított Kongresszusi Figyelő, a vízszennyezéssel foglalkozó Tiszta Víz Akcióprogram, a Fogyatékosok Jogainak Központja, vagy a biztosító társaságok tevékenységét figyelő Országos Biztosítási Érdekvédelmi Szervezet és a nyugdíjreformot támogató Nyugdíjasok Jogainak Központja.⁴

Nader *tevékenysége nyomán a fogyasztóvédelem hatalmas lendületet kapott*. A nagyvállalatok sorra hozták létre a fogyasztók ügyeivel foglalkozó részlegeiket, sokan mások is érdekvédelmi munkába kezdtek, ilyen csoportokat hoztak létre. A mozgalmak más országokra is áterjedtek. Nadert előadás-körútra hívták meg Japánba és Ausztráliába, Svédországban külön fogyasztóvédelmi ombudsmant neveztek ki, Magyarországon Nagyító néven folyóiratot adtak ki.

Népszerűsége Amerikában a 70-es évek elején tetőzött. 1972-ben sokan Nixon ideális ellenfelének tartották volna az elnökválasztáson. Egy akkoriban alakult párt, az Új Párt fel is ajánlotta neki a jelölést, amit Nader visszautasított. Ugyanígy járt el, amikor McGovern szenátor a Demokrata Párt alelnök-jelöltségével kínálta meg. Kijelentette: „Azt hiszem, egyre kevésbé érdekel, hogy ki lesz az elnök. Sokkal jobban izgat, ki lesz a General Motors elnöke.” Közben azért belevágott egy olyan vizsgálatba is, amelynek során *valamennyi újraválasztását tervező kongresszusi képviselőt át akart „világítani”*. Jellemző módon az érintett 484 politikus közül csak 63-an tagadták meg az együttműködést, egy hosszú kérdőív kitöltését. A tapasztalatlan kérdezőbiztosokkal, rohamtempóban elvégzett vizsgálat *végtermékét egy 275 ezer példányban kiadott könyv jelentette*, amely – bár bestsellernek bizonyult – nem nyerte el a kritikusok, és még kevésbé a politikusok tetszését. A projektet később Nader is kudarcként könyvelte el.

Korai „politikai” pályafutása még abban állt, hogy részt vett Jimmy Carter elnökké választásának elősegítésében, de benne is csalódott, mert nem valósította meg Nader régi álmát, egy *országos Fogyasztóvédelmi Hivatal* felállítását. (Más kérdés, hogy a sikertelenség háttérben az is szerepet játszott, hogy az erre irányuló

törvény-előkészítési folyamatban Nader kérelmelhetetlenek, kompromisszumokra képtelenek bizonyult.) Mindezek, valamint két, Nadert lejáratni hivatott könyv megjelenése sokat ártott népszerűségének. Médiakapcsolatai meggyengültek, elhidegültek. Mint Nader évekkel később egyszer megfogalmazta: *„Nemigen jártam össze az emberekkel Washingtonban, amikor még jól ismert médiaszemélyiség voltam. Pedig könnyen megtehettem volna. ... Valahogy mindig halogattam a dolgot. Hol ezzel, hol azzal voltam elfoglalva. Ugyanazok az emberek, akik akkoriban csak egy telefonhívásnyira voltak tőlem, ma már mind 'valakik', 'fejesek'. ... Hibáztam.”*

Végül – bizonyára éppen a politikusokkal szembeni elégedetlensége okán – mégis belevetette magát a politikai küzdelmekbe. Talán úgy vélte, hogy *a fogyasztók érdekében a legtöbbet mégiscsak politikusként*, esetleg az Egyesült Államok elnökeként tehetne. Nyilván szerepet játszott döntésében az is, hogy a Reagan-adminisztráció, deregulációs politikája részeként, nyíltan hozzálátott egyebek között a naderi vívmányok leépítéséhez is. Az elnök egyetlen percre sem fogadta Nadert, leveleit csupán – persze másokkal megíratott – rövid válaszokra méltatta. Nemcsak Nader, hanem valamennyi fogyasztó- és környezetvédelmi csoport a háttérbe szorult. *„Ha egyszer elindulsz lefelé, és védekezésre kényszerülsz, szinte lehetetlen újra átmenned támadásba*, hacsak nem fejtesz ki új, politikai energiákat” – mondta Nader. Először akciócsoportok és közszolgálati tanácsok életre hívásával *a helyi érdekvédelmi politizálás színterére* lépett (főként a gáz- és az áramszolgáltatókat bírálva). A New York állambeli Buffalóban *megszerzett egy ezer wattos TV állomást, amelyet napi 24 órán át mint közszolgálati csatornát üzemeltetett*. Fellépett a magasan tartott biztosítási díjakkal szemben.

A Clinton-korszak nyolc éve alatt Nader egyszer sem tudott találkozni az elnökkel. Amikor egy ötperces találkozót kért tőle, hogy elmondhassa, miért ne emeljék fel a 90 km/órás sebességhatárt 100 km/óra-ra, Clinton nem is válaszolt, és az alelnök Gore-nál sem járt nagyobb szerencsével. Ekkoriban döntött úgy, hogy elnökjelölt lesz. Jól tudta, hogy egy harmadik párt jelöltjének Amerikában nincsen esélye, de ezáltal látott lehetőséget arra, hogy *minél nagyobb nyilvánosságot szerezzen mondandóinak*. 1992-ben még csak a New Hampshire-i elnökjelöltet választó küldöttválasztáson vett részt, 1996-ban elfogadta a kaliforniai Zöld Párt jelölését, amit még további huszonegy állambeli szavazólistára jelölése követett. *Költségkímélő szereplését* úgy jellemezte, hogy „nem indult el a versenyben,

csupán rendelkezésre állt”. Ennek ellenére 1996-ban közel hatszáz ezer szavazatot kapott. 2000-ben ugyan csak a Zöld Párt színeiben indult, de rendkívül későn jelentette be részvételét. Mégis 45 államban és a fővárost jelképező District of Columbiában (Washington DC-ben) is felkerült a jelöltek listájára. Egy kérdésre, hogy vajon nem a rá adott szavazatok fogják-e tönkretenni a versenyt a két igazán esélyes jelölt, George Bush és Al Gore között, azt válaszolta: „Egy velejéig romlott rendszert nem lehet tönkretenni”. A republikánusokat meg a demokratákat mint „a nagyvállalatok pártjának különbözőképpen kisminkelt két arcát” emlegette. Kampányának sok ellenzője, sőt aktív hátráltatója is akadt azok közül, akik aggódtak: a Demokrata Párt túl sok szavazatot veszíthet, ha Nader voksokat vesz el jelöltjüktől. Nader ugyanis a *tényleges gondokról beszélt és a tényekkel, statisztikákkal érvelt. Egy, a nyilvános elnökjelölti vitákban való részvételt a 15%-os támogatottsághoz kötő rendelkezés következtében azonban éppen a majdan rá szavazók körének kiszélesítését lehetővé tevő fórumoktól esett el. Közben viszont meghallotta az idők szavát, és ifjú netmesterek bevonásával jobb internetes jelenléte ért el, mint Bush vagy Gore. Végül is harmadikként közel kétmillió-hétszáz ezer szavazatot kapott, vagyis hatszor annyit, mint Buchanan, az utána következő jelölt, de ez, és különösen a Floridában megszerzett csaknem százezer voksa – mint a többszöri újraszámolással eldőlt, igen szoros versenyben kitűnt – a demokrata Gore vereségéhez vezetett, amit a párt hívei azóta sem bocsátottak meg neki. Pedig Nader, mintegy útravalóként megfogalmazta tennivalójukat: „A demokratáknak vissza kell térniük haladó gyökereikhez, máskülönben pártjuk fokozatosan felmorzsolódik, vagy pedig gyakorlatilag egy kriptorepublikánus párttá válik, amely ugyanazért a pénzért, és mindinkább ugyanazokért a választókért száll versenybe. Amerika ennél többre is képes, sokkal többre.” Egy 2002 januárjában, New Yorkban elmondott beszédében pedig egy még jóval általánosabb tapasztalatot is summázott. „Külső verseny nélkül egyetlen politikai rendszer sem képes megújulni.”*

Nader a választások után sem vonult vissza, legfeljebb *újult erővel vetette magát fogyasztóvédelmi tevékenységébe. Újabb ügyeket vállalt fel, szervezeteket hozott létre, ápolta nemzetközi kapcsolatait, megtette az első lépéseket egy fogyasztóvédelmi múzeum megalapítása érdekében, segítette a Zöld Párt építését. Az Enron-ügy kapcsán – mintegy saját ars poeticájaként – kijelentette: „A vállalati bűnözés sokkal több ember egészségét, biztonságát és gazdasági erőforrásait fenyegeti, mint az utcai”.*

Talán az ő tevékenységének is köszönhető, hogy az egyébként nagyon is vállalkozásbarát Bush-kormányzat rekordidő alatt hozott tető alá egy, az idén október 1-jétől életbe lépő rendelkezést, miszerint azok a telefonmarketinggel foglalkozó cégek, amelyek olyan előfizetőt keresnek meg telefonon tett ajánlatukkal, akik már feliratkoztak az országos „*Ne zavarjanak!*” jegyzékre, tizenegyezer dolláros büntetéssel sújthatók.⁵ Az érdeklődés óriási volt: egyetlen hónap alatt 27 millió előfizető kérte a listára vételét, és a várakozások szerint mintegy hatvanmillió telefonvonal, vagyis minden harmadik amerikai lakástelefon-tulajdonos rajta lesz a „tiltott listán.” Hasonló szigorral szeretnének eljárni a komputerszemetet és -vírusokat, jogosulatlan e-mail üzeneteket küldözgetőkkel szemben is. *Nadernek és fogyasztóvédelmi követőinek lesz még azonban bőven tennivalója a jövőben is. Amint azt az amerikai Cato Intézet egy nemrégiben készített tanulmányában megállapították, a dereguláció híveként számon tartott, jelenlegi Bush-kormányzat az elmúlt év során több oldalnyi rendeletet és szabályt alkotott, mint bármely korábbi elődje azonos idő alatt.⁶ Bár a fogyasztók szempontjából nem is tűnne rossznak ez a teljesítmény, az elemzésből azonban az is kiderült, hogy a politikusokat elsősorban a háttérben meghúzódó, anyagi támogatásokat jelentő nagyvállalati lobbyk befolyásolják, s a túl gyakori változtatások mindenfajta „tervezést” megnehezítenek, ezért kedvezőtlenül hatnak a befektetőkre. Amerikai sajátosságként tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az egyes államok mind nagyobb beleszólást kapnak a rendeletek megalkotásába, míg korábban ezeket zömmel szövetségi szinten, vagyis „központilag” hozták meg. A politikusok megnövekedett befolyása és rövid távú szemlélete már a rendeletkészítők viselkedését is megfertőzte, pedig a gazdaság érdekeit sokkal inkább a hosszú távra gondoló technokraták szolgálhatnák.*

Lábjegyzetek

- 1 Jelen írás nagymértékben támaszkodik Justin Martin: *Nader – Crusader, Spoiler, Icon* c. könyvére (Perseus, 2002). Nader ismertségére mi sem jellemzőbb, mint hogy a csupán a nevét feltüntető címmel feladott levelek is eljutnak a kezéhez.
- 2 Segítőit az amerikaiak leggyakrabban – az angolul szellemesebben hangzó „Nader’s raiders” kifejezést használva – Nader rohamcsapatának nevezték.
- 3 Fortune, May 1971.
- 4 Fortune, May 22 1989.
- 5 “The Do Not Call Registry: A new internet democracy?” The Economist, 2003. július 26.
- 6 Regulating business in America: America’s regulatory mess. Ibid.